

ZALOŽENÍ UNIVERSITY KARLOVY V PRAZE

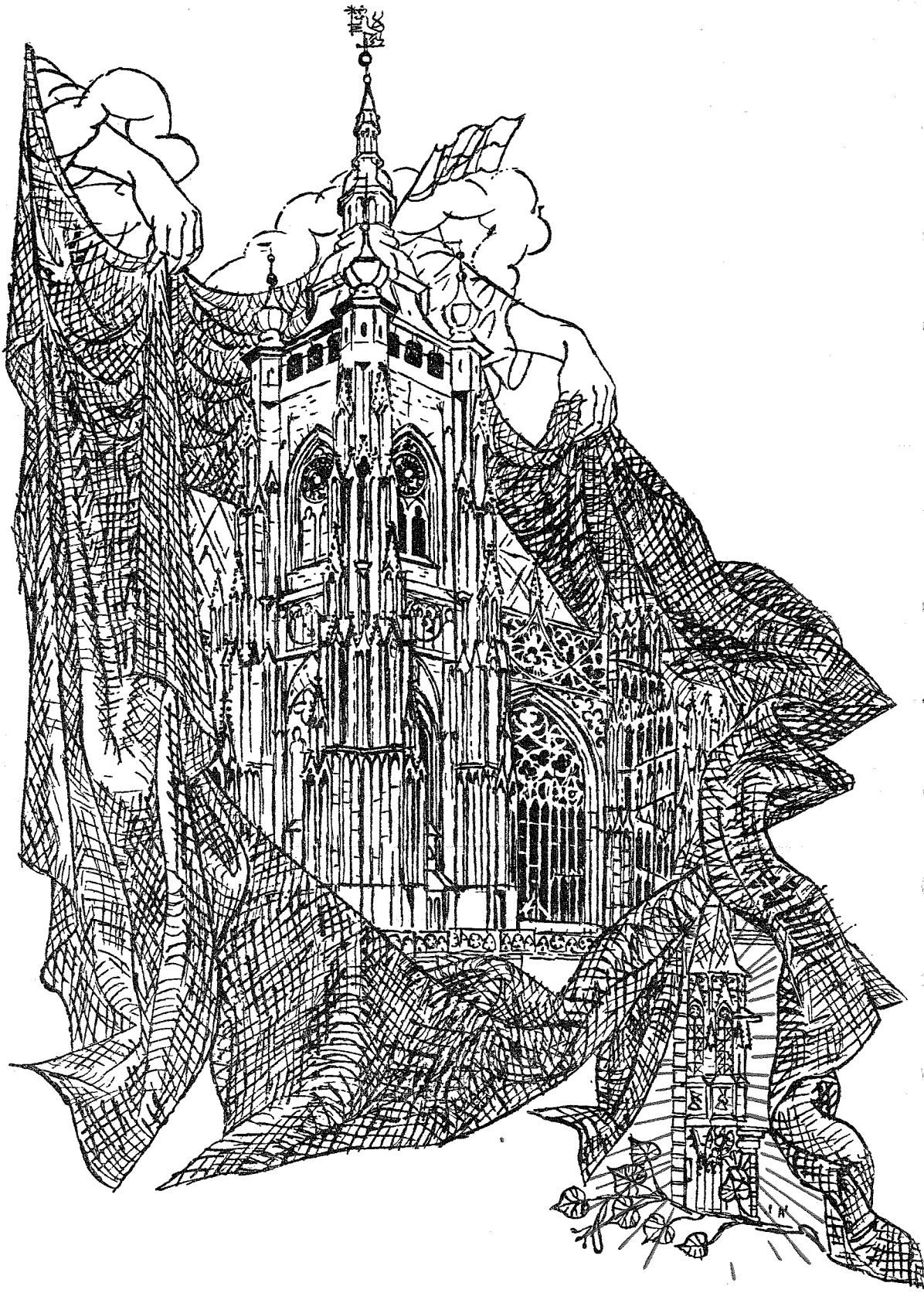
11-C-147

11-C-147

JUDr FRANTIŠEK KOP

ZALOŽENÍ UNIVERSITY KARLOVY V PRAZE

K JEJÍMU ZNOVUOTEVŘENÍ V REVOLUČNÍM JARU L. P. 1945

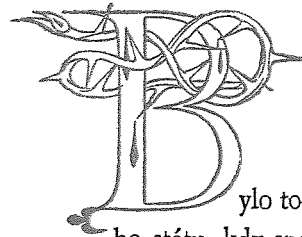
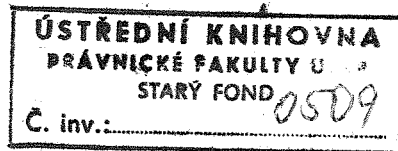

SEMÍNÁRNÍ KNIHOVNA
Hist.práv. oddělení
PRAŽSKÁ FAKULTA MASARYKOVY UNIVERZITY

NAKLADATELSTVÍ »ATLAS«, SPOLEČNOST S R. O. V PRAZE

Koupil od by Bevrve a Kovatny,
v Brue za Kč 85.-

Inv. č. 6249.

Bylo to v červnu 1939, v prvním roce úplné okupace československého státu, kdy spatřila světlo světa tato kniha,¹⁾ obírající se způsobem otevřeným a tehdy krajně odvážným otázkou původního určení nejpřednější české kulturní instituce, staroslavné university Karlovy v Praze. A jakkoli tedy bylo dobře známo, že universita pražská byla českým králem r. 1348 založena především v zájmu českého státu, uzavřeli ji Němci již v listopadu 1939, stejně jako současně uzavřeli i universitu brněnskou a ostatní české vysoké školy v Čechách a na Moravě. Oficiální německá místa naše vysoké školství považovala za neexistující. Vzdor historické pravdě a jen mocí zpupného násilí byl vzápětí nastolen neoprávněný název »Německá universita Karlova v Praze« (»Deutsche Karls-Universität in Prag«), propůjčený německé universitě přímo Adolfem Hitlerem. Ústav, sloužící všemi silami nacistické ideologii a nikoli objektivní vědě, byl »říšským protektorem« převzat do »říšské správy«. A takovým způsobem domnělí nositelé kultury respektovali jasně projevenou vůli zakladatele university, je- muž šlo v přední řadě o kulturní prospěch českého lidu.

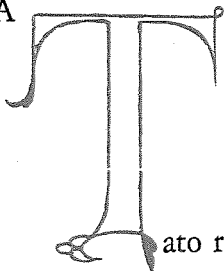
Těmito událostmi byl zvýšen zájem o knihu, jejíž nedostačující počet výtisků byl záhy rozebrán. Na její opětné vydání po dobu poroby našich zemí však již nebylo ani pomyslení. Bylo nutno vyčkati okamžiku všemi vytouženého, který nám přinesl osvobození našeho státu a uskutečnil také právo naší nejstarší středoevropské university.

Nové vydání, až na vynechání řady citací v poznámkovém aparátu, je v podstatě takřka nezměněné a je připsáno památce národních hrdinů z řad universitních.

V Praze v květnu 1945.

Autor.

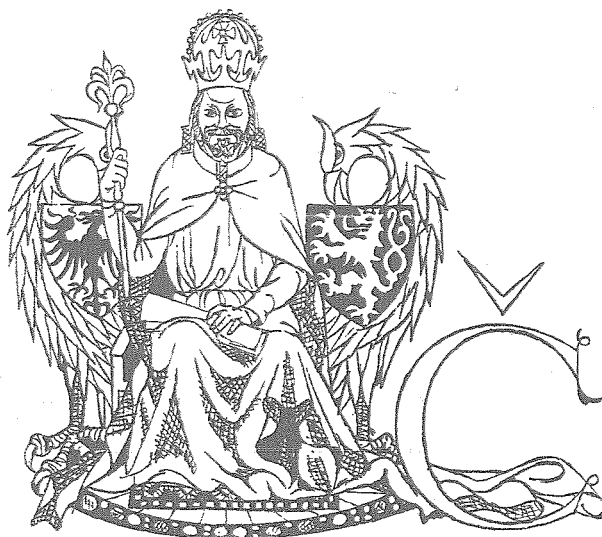
¹⁾ Vyšla jako »Práce z archivu university Karlovy« nákladem »Družstva Vlast« v Praze.

ato rozprava se zabývá jedním z nejdůležitějších momentů v dějinách naší české kultury — *založením pražské university*. Činí tak způsobem, který má býti snadno srozumitelný i širší veřejnosti; vždyť to jest jeho prvním účelem. Bylo by však omylem domnívati se, že pouhým zlidověním slohu snad musí trpěti vědecká přesnost, zachovávaná při úvahovém postupu k určitému tvrzení. Naopak, mají-li věc náležitě pochopiti širší kruhy, pak nutno při zpracování látky předpokládati nejméně dvojnásobnou dávku vědecké opatrnosti.

Rozprava si klade za úkol připomenouti čtenářstvu významný úsek dějinné slávy české, upozorniti na odvěkou kulturní výši, kterou český národ chvalně podnes vyniká a kterou se již v nejstarších dobách při nejmenším vyrovnal ostatním vzdělaným národům evropským. Avšak nejen to. Ve spisku má být přinesen také nový příspěvek k výkladu známého pojmu »*obyvatelé království Českébo*« (»*nostri regnicolae*« = »*incolae regni Bohemiae*«), vyskytujícího se v zakládací listině Karlově.

Není naším úmyslem dotknouti se, byť i sebeméně, cti jiných národů. Kdo by v našich vývodech spatřoval opak, vydával by se nezbytně podezření z neomluvitelné předpojatosti. V líčení věnujeme výlučnou pozornost záležitosti ryze *české*, nestarajíce se o nic, co se jí netýká.

»Své vlasti neznaje běh,
i jsi-li ty Čech?«

J. JUNGMANN, OLDŘICH A BOŽENA (1806)

eský národ je proslavený dávnověkou kulturou, která mu nejen umožňuje, nýbrž jej i opravňuje, ba dokonce zavazuje, aby vystupoval v popředí v duchovním zápolení evropském. Česká kultura, věda i umění, je odedávna chvalně známá po všem světě. Kulturní období křesťanské zahájili u nás slovanští věrozvěsti Cyril a Metod již před jedenácti stoletími. Tradice cyrilometodějská a svatováclavská byly, jsou a budou z nejbohatších zdrojů naší národní síly. Od nás toto vznešené símě kulturně křesťanské se šířilo vůkol, zejména do Polska a Uher. Tedy jsme v evropském dění byli významnou kulturní jednotkou *dávající*, nikoli snad jen beroucí.

Národ s tak dávnou a slavnou minulostí, jako je národ český, rád si znovu a znovu všímá velikých historických dokumentů, v nichž listuje a jež pročítá s posvátnou úctou a s pochopením. *Karel I. (IV.)* byl velikým příznivcem a šířitelem českých tradic cyrilometodějské a svatováclavské. Rád se honosíval, že je potomek Přemyslovců, tedy i knížete svatého Václava. »Karel, pracuje pro rozmnožení svatovácl-

lavského kultu, byl nesen náladou národa, jenž staletí své vztahy ke knížeti bohatýrovi a dědici země posiloval a prožíval plnou vroucností srdce.«²⁾ »Václav« je jméno, na něž Karel byl pokřtěn. Od Karla pochází královská koruna svatováclavská, dosud při velechrámu sv. Víta na hradě pražském chovaná, jíž byli korunováni čeští králové. Karel povolal slovanské benediktiny do kláštera emauzského, jenž se ještě dnes v paměť toho nazývá »Na Slovanech«. Karel, Otec vlasti, byl kulturní vospělostí a duchovním nadáním svého českého národa tak oslněn, že pojal nezvratný úmysl, zříditi v hlavním městě českého státu, v starobylé Praze, nejvyšší kulturní instituci - *universitu*.

Listina Karlova z roku 1348 o založení pražské university je z nejznamenitějších dokumentů české historie. Je to magna charta naší kulturní chlouby, kořen naší »Alma mater universitas Carolina Pragensis«, k níž se pojí vrcholná úcta celého národa českého. Proto tuto vzácnou listinu otiskujeme a hned vedle k ní klademe doslovný překlad český.

Převodní text latinský.

KAROLUS dei gracia Romanorum... rex semper augustus et Boemie... rex ad perpetuam rei memoriam.

Inter desiderabilia cordis nostri et que *cogitationi regali* iugiter occurrunt, animi precipua reddimur anxietate solliciti, specialiter convertentes aciem mentis nostre, qualiter *regnum nostrum Boemie*, quod pre ceteris he-

²⁾ *Václav Vojtěšek*, O starobylé pečetí university Karlovy. »Národní listy«, roč. 74., čís. 135 ze 17. V. 1934.

Český překlad.

KAREL, z Boží milosti král římský, vždy rozmnožitel, a král český na věčnou paměť.

Ze záležitostí, po jichž uskutečnění touží naše srdce a jež se proto neustále vnucují naší *královské úvaze*, jedna doléhá na naši mysl a působí nám zvláštní starost. Náš duch totiž obrací svůj zřetel především k tomu,

reditariis aut eufortune adquisicionis honoribus et possessionibus prerogativa mentis affectione complectimur, cuius exaltacionem omni, qua possumus diligentia procurantes, ipsius honori intendimus totis conatibus et salutis, sicut rerum victualium ad dispensacionem divini nominis natura profluente tripudiat, sic ad nostre provisionis edictum prudentum virorum copia nostris artificialiter temporibus decoretur, ut *fideles nostri regnicole* qui scienciarum fructus indensinenter esuriunt, per aliena mendicare suffragia non coacti paratam in *regno* sibi mensam propinacionis inveniant et quos ingeniorum nativa subtilitas ad consilia reddit conspicuos, litterarum sciencia faciat eruditos, nec solum compellantur aut supervacuum reputent ad investigandas gyrum terre sciencias circuire, naciones expetere peregrinas aut, ut ipsorum aviditibus satisficiat, in alienis regionibus mendicare, sed gloriosum estiment, extraneos alios ad suavitatem odoris et gratitudinis huiusmodi participium evocare.

Sane ut tam salubris et laudabilis animi pareat conceptio fructus dignos, *regni* ipsius fastigia tripudialibus no-

jak by *naše království České*, jemuž přízeň myslí naší dává zvláštní přednost před ostatními, at dědičnými, at šťastně získanými důstojenstvími a državami, o jehož povznesení pečujeme všemožnou snahou a k jehož cti a blahu pracujeme veškerým úsilím, jak by za našich časů bylo podle rozkazu naší prozíravosti náležitě ozdobeno řadou moudrých mužů, podobně jako se řízením Božím od přírody raduje z hojnosti plodů země; a to proto, aby *věrní obyvatelé našeho království*, kteří neustále lačnější po plodech věděni, nebyli nuceni doprošovati se cizí pomoci, nýbrž aby v *království* našli stůl již prostřený a aby se znalostí věd vzdělali ti, jež vrozené bystré nadání činí zralými k zdravému úsudku, a nejen nebyli již nuceni, ba mohli pokládati za zbytečné obcházeti za účelem bádání ve vědách kraj světa, vyhledávati cizí národy nebo doprošovati se ukojení svých tužeb v neznámých krajích, nýbrž aby dokonce mohli býti hrdí na to, že mohou jiné z ciziny zváti k této půvabné vůni a k účasti na takovém vděku.

A aby věru tak prospěšné a chvalitebné početí myslí vydalo důstojné plody, tu hodlajíce obohatiti vzneše-

vitatis volentes primiciis augmentari, in nostra Pragensi metropolitana et amenissima civitate, quam terrene fertilitatis fecunditas et plenitudine rerum amenitas localis reddunt utiliter tanto negotio congruentem, instituendum, ordinandum et de novo creandum consulta utique deliberatione previa duximus *studium generale*, in quo siquidem studio doctores, magistri et scolares erunt in qualibet facultate, quibus bona magna promittimus et eis, quos dignos viderimus, regalia donaria conferemus, omnes et singulos doctores, magistros et scolares in profectioe et qualibet facultate ac, undecumque venerint, veniendo, morando et redeundo sub nostre maiestatis speciali protectione et salva gardia retinentes, firmam singulis fiduciam oblaturi quod privilegia, immunitates et libertates omnes, quibus tam in Parisiensi, quam Bononiensi studiis doctores et scolares auctoritate regia uti et gaudere sunt soliti, omnibus et singulis illuc accedere volentibus liberaliter impertimur et faciemus ab omnibus et singulis inviolabiliter observari.

nost toho *království* radostnými prvotinami nové věci, rozhodli jsme se po předchozí zralé úvaze zříditi, upravití a od základu založiti *obecné učení v našem metropolitním a nejpravabnějším městě Pražském*, které jest bohatstvím zemské úrody, jakož i neobyčejně půvabnou polohou nadmíru vhodné k tak velikému podniku. A na něm budou doktoři, mistři a žáci všech fakult. Jím slibujeme znamenité statky a královské dary udělíme těm z nich, jež uznáme toho hodnými. Doktory, mistry a žáky jakéhokoli původu a kterékoli fakulty, a to všechny vespolek a každého zvlášť, ať přijdou odkudkoliv, chceme jak na cestě sem, tak i za zdejšího pobytu, jakož i při návratu odtud, zachovati pod zvláštní ochranou a záštitou naší vznešenosti a každému zvlášť nabídnouti pevnou záruku, že těm, kdož by sem chtěli přijíti, a to všem vespolek a každému zvlášť, udělíme štědře všechny výsady, imunity a svobody, jichž z moci královské užívají a z nichž se těší doktoři a žáci na učení v Paříži a Bologni, a že se postaráme, aby tyto výsady, milosti a svobody byly ode všech vespolek a od každého zvlášť zachovány bez porušení.

In quorum omnium testimonium et ad certitudinem pleniorum presentes fieri iussimus et bulla aurea typario nostre maiestatis impressa precepimus communiri.

Datum Pragae anno Domini millesimo trecentesimo quadagesimo octavo, indictione prima, VIIo Idus Aprilis, regnorum nostrorum anno secundo.

A na svědectví a plnější jistotu toho všeho dali jsme vyhotoviti tento list a nařídili jsme opatřiti jej zlatou bullou, do které je vtištěno pečetídlo naší vznešenosti.

Dáno v Praze léta Páně tisícího třístého čtyřicátého osmého, v indikci první, 7. dne měsíce dubna, v druhém roce našeho králování.

Je naprosto jisté, že pražská universita je nejstarší universitou ve střední Evropě, a je i nad veškerou pochybnost jasně, čím je tato nejstarší universita středoevropská, králem českým roku 1348 založená. Především si stanovíme alespoň základní rysy, týkající se tehdejšího státoprávního postavení Českého království uvnitř i v poměru k říši římské.

V Karlově době byl český stát mohutným útvarem. Jeho rozlehlost, vnitřní síla a mezinárodní vážnost byly budovány a částečně dobudovány již za králů Přemysla I. (1197—1230) a Václava I. (1230—1253). Značný rozmach územní, směřující za Přemysla II. (1253—1278) na jih a za Václava II. (1278—1305) k východu, nevykazoval ještě ustáleného rázu. Základ k trvalejší podobě českého státu ve větším rozsahu položil král Jan Lucemburský (1310—1346). Jeho syn Karel I. (IV.) (1346—1378) územně zaokrouhlil a sjednotil český stát tou měrou, že se stal největším a nejvýznačnějším státem v střední Evropě. »Od Starého Montfortu jižně od jezera Bodamského na horním Rýnu až k Babenhausen na středním Rýně a do

Lucemburska k hranicím Francie, odtud na sever až do Meklenburska (léna Parchim a Plau) a zase na východ až k branám Krakova, do Zátorska a Osvětimska, sahalo tehdy české panství a česká moc.«

Úprava státoprávních poměrů uvnitř českého státu nabyla výrazu v názvu (patrně z Francie přineseném): »koruna království Českého« nebo »Česká koruna« (Corona regni Bohemiae). Tento státoprávní pojem, králem Janem zavedený a od doby Karlovy již pravidelný, značí nejen území českého státu, nýbrž i *samotný stát* jako právní osobu, nadřazenou králi a stavům. Vedlejší země jsou České koruně inkorporovány (vtěleny), tvoříce její nerozlučné složky.

Český stát tehdy byl hlavní oporou úhrnné moci Karlovy. Byl hlavním nosným pilířem mohutného středověkého soustátí, spojeného ideou křesťanskou. Byl jádrem svaté říše římské, nerozlučně spjaté s církví římskou; ochrana církve byla hlavním úkolem říšským. Bez spojení s římskou církví je svatá říše římská nemyslitelná. Tato říše však byla útvarem složeným a ideovým. *Svatá říše římská* (sanctum imperium Romanum) a *Německo* jsou ovšem dva pojmy, od sebe naprosto rozdílné. Jen celé říši římské stál v čele římský král, resp. (po korunovaci v Římě) římský císař.

Rozlehlý stát lucembursko-český byl vytvořen českým národem a dynastickou politikou českého krále, která budovala na národním podkladě. Ovšem že dynastická složka státoprávní převládala nad složkou národní, což při tehdejší rozlehlosti českého státu není jinak myslitelné — země vedlejší v značné míře byly německé. Avšak přesto celkový český ráz státu vystupoval do popředí velmi znatelně. Za Karlova otce Jana Lucemburského byl císařem jeho otec Jindřich

Nápis »Zákon vůdcem občanů« ve vlysu renesančního okna na Karolinu.

VII., kdežto Karel sám se stal i císařem. Spojovala se tedy v jeho osobě dvojí vlastnost: císařská a královská. Avšak Karlovi šlo především o povznesení českého státu; to vyplývá z každého jeho opatření. V českém státě v důsledku toho nastal značný hospodářský rozkvět. Praha se stala kulturním centrem střední Evropy, kam přicházeli učenci i umělci, Karlem vydatně podporovaní.³⁾

Proto vladař největšího a nejvýznačnějšího státu středoevropského, český král, založil v Praze i nejstarší středoevropskou universitu, která jest po něm pojmenována. Naprosto jasně vyplývá ze zakládací listiny Karlův úmysl, zřízením university zamýšlený. Šlo o záležitost, jež se vnucovala královské úvaze, šlo o blaho Karlova *království Českého* (regnum nostrum Boemie), o království, jemuž přízeň myslí Karlovy dávala zvláštní přednost před ostatními, ať dědičnými, ať šťastně získanými důstojenstvími a državami, o jehož povznesení Karel pečoval všemožnou snahou a k jehož cti a blahu pracoval veškerým úsilím, — tak doslovně to zní v zakládací listině universitní. Avšak co víc! Karlovi tanulo na mysli v první řadě, aby »věrní obyvatelé království (Českého), kteří budou povždy lačněti po ovoci vědění, nebyli nuceni doprošovati se cizí pomoci, nýbrž aby v království (Českém) našli stůl již prostřený a aby se znalostí věd vzdělali ti, jež vrozené bystré nadání činí zralými k zdravému úsudku, a nejen nebyli již nuceni, ba mohli pokládati za zbytečné obcházeti za účelem bádání ve vědách kraj světa, vyhledávati cizí národy nebo doprošovati se ukojení svých tužeb v neznámých krajích«. Teprve v druhé řadě měli obyvatelé Českého království býti

³⁾ Pokud jde o rysy státoprávního postavení Českého království, jsou načrtnuty podle přednášek z právních dějin země České koruny na pražské právnické fakultě.

»hrdi na to, že mohou jiné z ciziny zváti k této půvabné vůni a k účasti na takovém vděku.

To je řeč naprosto jasná, která při nepředpojatosti vylučuje jakékoli nepochopení a jakoukoli různost výkladu.

Karel I. (IV.) nepochybně již při založení university dal poříditi stříbrné universitní pečetidlo gotického slohu.⁴⁾ Toto pečetidlo jako velická vzácnost je podnes zachováno. V okruhu pečeti čteme nápis: »Sigillum universitatis scholarium studii Pragensis« — t. j. »Pečeť obce členů učení pražského«. Na samotné pečeti jest znázorněn výjev, jenž dojímá i pevně uvědomuje každého vlastenecky smýšlejícího Čecha. Středem výjevu je svatý Václav jako kníže bojovník v odění s praporem, ozdobeným přemyslovskou orlicí, a s mečem, zleva pak Karel, oděn královskou korunou, rovněž v odění, povznáší k němu, v pokoře kleče, zakládací listinu se zlatou bullou. *Otec vlasti vkládá osud pražské university s důvěrou v ruce českého knížete Václava*. Latina sice tehdy ovládala universitu a universita vykazovala povahu mezinárodní. Nicméně Karel pod královskou korunou, byť i po stranách výjevu doprovázen erbem říšské orlice a českého lva, nevkládá osud pražské university a tím i osud české kultury do ochrany mezinárodního světce, jímž byl na příklad svatý Petr, jehož nástupce, papež Kliment VI., přec založení university svým souhla-

⁴⁾ Vojtíšek, O starobylé pečeti university Karlovy. (Na uv. m.)

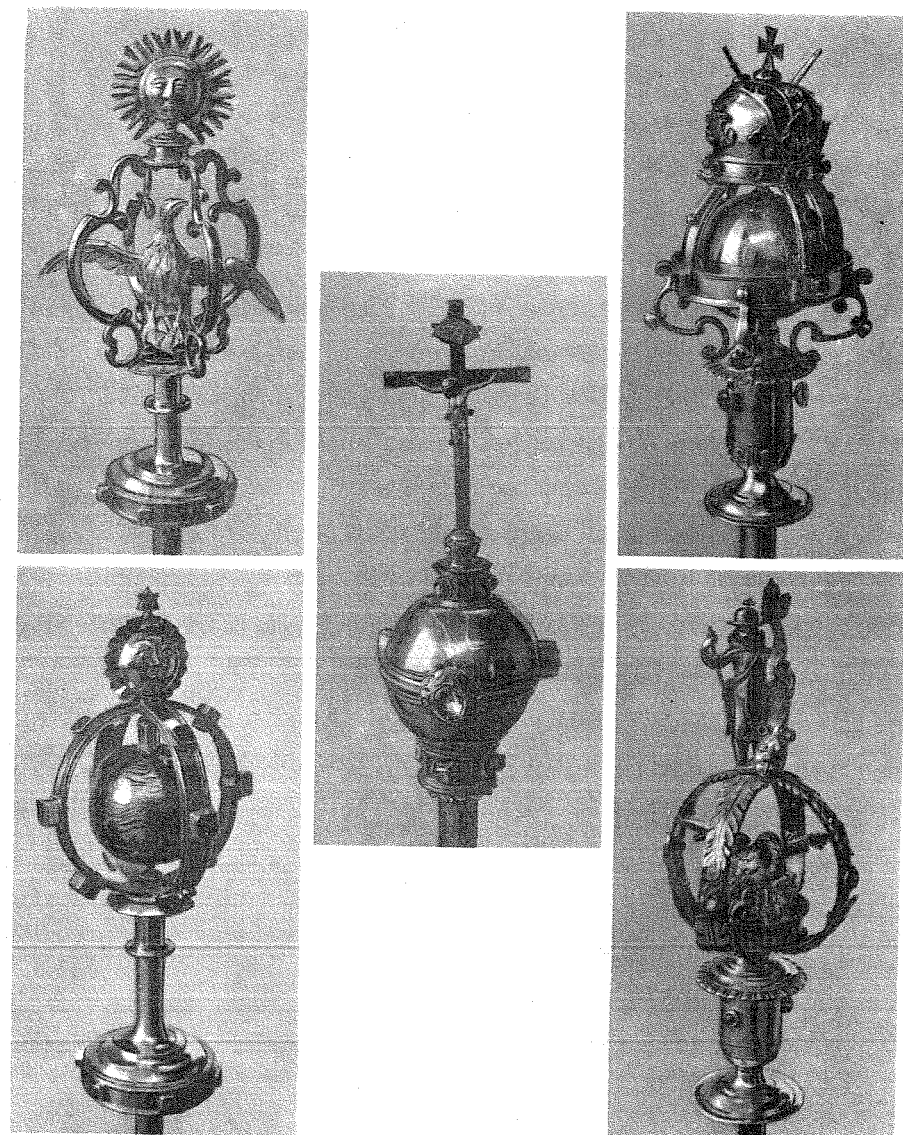
Původní universitní pečeť.

sem vůbec umožnil, — nýbrž do ochrany skromného a mírumilovného světce ryze českého, světce významu ryze místního a národního, představitele ryzího češství, dědice, vévody a patrona České země a symbolu existence českého národa, k němuž český národ již několik století před Karlem I. (IV.) a od té doby znovu a znovu zbožně a toužebně volá: »Nedej zahynouti nám ni budoucím, svatý Václave, Kriste eleison!«

Pečeť měla pro universitu dalekosáhlý význam. Byla symbolem všeho, co náleželo v podstatu university. Ještě nyní je pečeť znamením práv a svobod university, na které přísahá rektor při instalaci a které přijímá ve svou ochranu. Tím více je pro dobu první nebo druhé poloviny 14. století pečeť naše až příliš výmluvným svědectvím skutečnosti, že Karel jako český král založil pražskou universitu především pro obyvatele Českého království a že cizinci byli na tuto universitu přijímáni podle státních řádů jako hosté.⁵⁾

Jaké bylo v době založení Karlovy university *mezinárodně právní postavení českého státu*, byl tehdy český stát suverénní (svrchovaný) čili nic? V tom směru přichází v úvahu jeho tehdejší poměr k říši. Již v knížecí době byl český stát rodovým statkem Přemyslovců. Se strany říše se nikdy nezdařilo vyvoliti pro český trůn někoho jiného mimo rod přemyslovský. Český stát byl uvnitř nezávislý, rovněž jeho zahraniční politika byla v podstatě samostatnou; lenní svazek jen nepatrně obmezoval svrchovanost hlavy českého státu. Ústava i správa českého státu byly na císaři úplně nezávislémi. Podle privi-

⁵⁾ *Vojtíšek, Za práva university Karlovy* (Praha, 1934). Totéž vlastně přiznává prof. *Emil Werunsky* ve svém dobrozdání; »Das Recht der deutschen Universität in Prag. Ein Schlußwort ihres akademischen Senats« (Praha, 1930), str. 14.

Hlavice universitních žezel.

Uprostřed žezlo rektorské. Žezla fakult: theologické vlevo nahoře, filosofické vlevo dole, právnické vpravo nahoře, lékařské vpravo dole.

legia z roku 1212 byl český stát královstvím; české území (regnum Bohemiae) tvořilo státoprávní celek a čeští panovníci (králové) měli právo nabývatí území. Český král byl povinen poskytnouti k jízdě do Říma 300 oděnců nebo 300 hřiven stříbra. Naproti tomu císař měl jenom právo na uvedenou pomoc k jízdě do Říma, dále na požadavek návštěvy českého panovníka k určitým sněmům říšským; hlavně mu náleželo bezplatné potvrzení českého krále udělením regálií. Neměl však práva zasahovati do vnitřních záležitostí českého státu. Státoprávní poměr k říši dokonale upravil Karel listem z roku 1348 a především zlatou bullou z roku 1356, jíž se českému králi, prvnímu ze světských kurfiřtů, potvrzuje vnitřní samostatnost nikoli jako výsada, nýbrž jako staré právo od nepaměti českým králům patřící. Český král nenastupuje lenním způsobem, nýbrž podle domácí ústavy české. Investitura v říši je podmínkou pro výkon práv v říši, nikoli však v českém státě.⁸⁾

Suverénní český král tedy mohl po předchozích formalitách tehdejší doby (po schválení papežském) založiti v českém státě a především pro obyvatele tohoto státu v jeho hlavním městě universitu, aniž k tomu bylo zapotřebí zásahu zahraničního. Vždyť již král Václav II. (1278—1305), jenž přec nebyl císařem, pojal úmysl zřídit v Praze universitu. A komu tehdy, roku 1294, byla ta věc předložena? Nikomu jinému, leč *českému sněmu*. Bohužel, česká šlechta tehdy z obavy před ještě větším mocenským vzrůstem duchovního stavu si vyžádala odklad.⁹⁾

⁸⁾ Podle přednášek uvedených výše v poznámce 3. (str. 18).

⁹⁾ *Václav Vladimírov Tomek*, Děje university Pražské, »Novočeská bibliothéka vydávaná nákladem českého Museum«, čís. XII, díl I. (Praha, 1849), str. 4, 5. Pražské učení totiž mělo býti zřízeno po způsobu pařížském se zvláštním zřetelem k theologii.

Poznali jsme s naprostou bezpečností, že český král Karel založil pražskou universitu v první řadě pro vědecké potřeby obyvatelů království Českého. Přední badatel v otázce vzniku středověkých universit, německý dominikán *Heinrich Denifle*, poznamenává o účelu zřízení university pražské,⁸⁾ že jej Karel naznačuje sám, praví-li totiž, že hodlá zvelebiti království a uspořiti domácím lidu námahu vědeckého studia v zahraničí. Ve vlastní zemi prý ten lid má budoucně nalézati ukojení vědeckých tužeb. Je prý to týž účel, jež tehdy měli víceméně všichni zeměpáni nebo městské vrchnosti při zakládání obecných učen. Potud Denifle; a zcela právem.⁹⁾ Avšak naše zkoumání tím není vyčerpáno. Naopak! Výsledek, k němuž jsme dospěli, nás nutí naprosto samočinně, abychom si položili otázku, *jaké národnosti* byli oni »věrní obyvatelé« Českého království Karlova (»fideles nostri regnicole«). Univ. prof. Dr. *Emil Werunsky*¹⁰⁾ tvrdí, že jimi nutno rozuměti nejen české, nýbrž i německé obyvatele země, kteří tehdy již byli početní, v Praze prý dokonce poměrně mnohem početnější než nyní. Universitní prof. Dr. *Wilhelm Weizsäcker*¹¹⁾ praví, že při výrazu »České království« nelze nevzpomenouti Čechoněmců (»der ‚Deutschböhmen‘«) stejně

⁸⁾ *Heinrich Denifle*, Die Universitäten des Mittelalters bis 1400. I. Die Entstehung der Universitäten des Mittelalters bis 1400 (Berlin, 1885), str. 588.

⁹⁾ V tomto naprosto správném tvrzení Deniflově nutno spatřovati nejlepší vyvedení z méně již oprávněného údivu téhož autora (v uvedeném spise str. 586/587, pozn. 1486) nad tím, že není dosud samostatného vědeckého líčení o »první vysoké škole v Německu (!)«, když »Tomkovy Děje university Pražského (!!)« jsou srozumitelné (»verständlich« —?) jen nepatrné části čtenářstva. Na to můžeme nyní odpověděti, že Tomkův spis Děje university Pražské vyšel roku 1849 a že od té doby z pera *českých* autorů vyšla již celá řada vynikajících spisů a pojednání o vzniku a dějinách Karlovy university; z nejnovějších *Václav Vaněček*, Kapitoly o právních dějinách Karlovy university (Praha, 1934).

¹⁰⁾ *Werunsky*, Das historische Recht der deutschen Universität (Praha, 1930), str. 14.

¹¹⁾ *Weizsäcker* v téže publikaci str. 23/24.

jako Němců z Moravy, Slezska a Lužice, přináležejících ke království Českému v širším smyslu; universita byla založena pro oba kmeny, Čechy i Němce, a je prý neudržitelným, anachronickým politickým odůvodněním, vztahuje-li kdo slova »věrní obyvatelé našeho království« v zakládací listině universitní jenom na obyvatelstvo české (»auf die Tschechen allein«); v každém případě prý náleželi k »české národnosti« (natio Bohemica) na universitě i Němci z Čech, Moravy a Uher a teprve od Husových dob prý byly se stále zvýšenou horlivostí činěny pokusy o výklad, jako by »česká národnost« na universitě znamenala pouze »Čechy«. Universitní prof. Dr. Václav Vojtíšek¹²⁾ poznamenává, že věrní obyvatelé království nemohli býti nežli Čechové; od kolonisace německé, městské i vesnické, Němci seděli na naší půdě, avšak ne jako obyvatelé, nýbrž jako cizozemci, hosté; do obnoveného zřízení zemského neměli Němci obyvatelského práva v Českém království, leda byli-li přijati za členy státního národa českého, nositele a dědice země.

Že Němci na území českého státu v době založení Karlovy university již byli, je nesporné. Budiž ovšem hned namítnuto proti Weizsäckrovi, že Němci ze Slezska na pražské universitě nenáleželi k národu německému, nýbrž k *polskému*. Jiná však je otázka, zda Němci byli *obyvateli* českého státu. To je důležité, neboť zakládací listina universitní mluví o »věrných *obyvatelích* království« (»fideles regnicolae«). Otázku tu netřeba ani příliš studovati. Stačí odpověděti slovy samotného syna Karlova, českého (v letech 1378—1400

¹²⁾ Vojtíšek, Za práva university Karlovy (Praha, 1934), str. 14; srov. *týž*, K počátkům university a koleje Karlovy, ve sborníku »Karolinum, statek národní«, 2. vydání (Praha, 1935), zejména str. 44 a násl., a *týž*, Naše je universita Karlova, v »Národních listech«, roč. 78., čís. 142, z 24. května 1938 (feuilleton).

i německého) krále Václava IV. v (níže citovaném) kutnohorském dekretu z roku 1409: »*Německý národ vůbec nemá v Českém království obyvatelského práva* (»natio Theutonica, iure incolatus regni Boemie prorsus expers«), *kdežto český národ jest pravý dědic tohoto království* (»natio Boemica, eiusdem regni iusta heres«). Z těchto slov ovšem nevyplývá žádným směrem, že by pražská universita nebyla měla sloužiti také Němcům z českého státu. Plyne z toho však bezpečně, že měla sloužiti v první řadě Čechům. Kdo z cizinců přicházeli do Čech, jdouce za studii a hledající tu své lepší, ti ovšem nebyli obyvateli Českého království.¹³⁾

Snad by někdo mohl namítnouti, že kutnohorský dekret byl vydán jednak v době o víc než půl století po založení university, jednak za velikého národního napětí v Čechách, kdy král stál na straně Čechů. Nebudeme uvažovati o oprávněnosti či neoprávněnosti takové námitky. Avšak to jsme odhodláni zdůrazniti, že jsme nezapomněli na její možnost. Proto jsme toho mínění — a nikdo nám v tom směru zajisté nemůže nic vytýkati, — že by bylo přímo ideální, mohli-li bychom slyšeti nesmlouvavě jasnou definici pojmu »*obyvatelé království Českého*« přímo ze zakládací, anebo když ne to, tedy alespoň z nějaké jiné důležité listiny samotného Karla I. (IV.). Ke snaze po nalezení takové definice vede zejména i ta skutečnost, že nám býval, byť i neprávem, nadhazován dvojnásobný význam slova »český«: teritoriální a národní.¹⁴⁾ V zakládací listině není tato definice. Jistěže jiná listina Karlova, která by tu mohla vypomoci, byla hledána, ale nenalezena. A přece její znění existuje.

¹³⁾ Vojtíšek, Naše je universita Karlova, »Národní listy« z 24. května 1938, feuilleton.

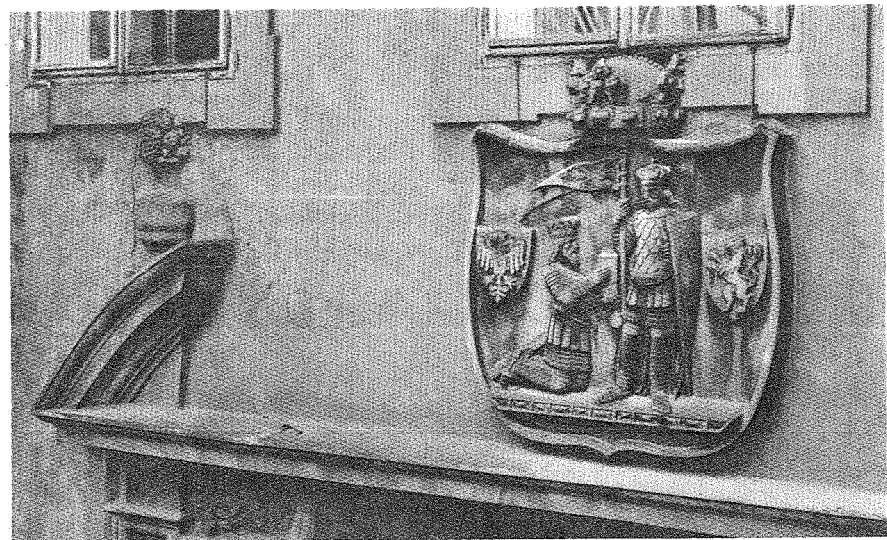
¹⁴⁾ Srov. Weizsäcker v uvedeném dobrozdání (str. 19, pozn. 1). Tento »dvojnásobný význam« zaveden byl ovšem až v nové době, a to z důvodů politických.

Karel vykonal mnohé skutky dalekosáhlého významu pro český stát. Z nich vynikalo i zřízení *metropolitního stolce (arcibiskupství pražského)*,¹⁵⁾ které bylo důležitým krokem také s hlediska státoprávního. O co se Karel v žádosti k papeži opíral? Již o 140 let dříve žádal král Přemysl I. (1197—1230) papeže o zřízení církevní metropole pražské. Žádost odůvodňoval sice názorem, tehdy patrně již značně rozšířeným, podle něhož královské důstojenství vyžaduje ke své úplnosti, aby ve státě, králi podřízeném, byla zřízena i metropolitní hodnost (arcibiskupství se sufragánními biskupstvími).¹⁶⁾ Týmž názor alespoň o století později naprosto zobecněl, neboť popis východní Evropy z roku 1308 od kteréhosi anonyma zaznamenává, že v Českém království není arcibiskupství proto, poněvadž české země kdysi nebyly královstvím, nýbrž vévodstvím.¹⁷⁾ Avšak mezi hlavními důvody uváděl Přemysl I. ve své žádosti, že Čechy jsou nejen zemí rozložitou a lidnatou (*terra spaciosa et populosa*) a vzdálenou od Mohuče, kamž příslušely metropolitním právem, nýbrž zemí, v níž vládne (*český*) jazyk, odlišný od němčiny (*linguarum diversitate divisa*). A když patrně pro nesplnění dalších podmínek, položených papežem, nedošlo k zřízení pražské metropole, vymohl to Karel ještě jako moravský markrabě, využiv přátelských vztahů

¹⁵⁾ Srov. *František Kop*, Šestisté výročí církevní metropole české. Úvaha historicko-právní (Praha, 1944); *František Kop - Václav Bartáněk - Antonín Novotný*, Praha šest set let církevní metropolí (Praha, 1944).

¹⁶⁾ Práví se to v *odpovědi papeže Innocence III.* z roku 1204 králi českému: »... ut cum per Romanum imperium obtinere meruerit (totiž: český stát) regiam dignitatem, per Romanam ecclesiam mereatur dignitatem metropoliticam obtinere.« *Gustavus Friedrich*, Codex diplomaticus et epistolaris Bohemiae II. (Praha, 1912), p. 40.

¹⁷⁾ *Anonymi Descriptio Europae orientalis*. Imperium Constantinopolitanum, Albania, Serbia, Bulgaria, Ruthenia, Ungaria, Polonia, Bohemia. Anno MCCCVIII. exarata. Vydal *O. Górká* (Krakov, 1916), p. 58: »[Boemia]. Terra non est magna in quantitate, unde nullus archiepiscopus est in regno illo, nam Boemia olim non erat regnum, sed ducatus.«

Štít na budově Karolina, modelovaný s použitím universitní pečeti jako předlohy.

k tehdejšímu papeži Klimentu VI. A zase tu jednak hrálo úlohu přesvědčení, že království nemůže být bez metropole,¹⁸⁾ jednak tu byl velmi markantně projeven zřetel k potřebám *českého* obyvatel-

¹⁸⁾ Vratislavský biskup Nanker prý nazval Jana Lucemburského »*králíčkem*«, a byv dotázán po smyslu tohoto označení, prý pravil: »Český král není ostatním králům postaven na roveň, protože vládne královstvím, v jehož celém obvodu není arcibiskupa, pročez je nucen vyžebřavati si pomazání a korunovaci od cizince anebo je draze vykoupiti.« *Chronic. princ. Pol.* 133; *František Pubitschka*, Chronologische Geschichte Böhmens V. 1 (Praha, 1784), str. 236/237. Tento »ničemný vtíp« pyšného preláta prý zapůsobil na českého krále tou měrou, že se rozhodl neustati v úsilí, pokud by český stát neobdržel vlastního arcibiskupství. I když *Colmar Grünhagen*, König Johann von Böhmen und Bischof Nanker von Breslau. Ein Beitrag zur Geschichte des Kampfes mit dem Slaventhum im deutschen Osten, v Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe (Víděň, 1864), seš. 1 a 2, str. 95, pozn. 5., pokládá toto odůvodnění za později vzniklé a *Emil Werunsky*, Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit, I. (Inšpruk, 1880), str. 350, pozn. 3, přímo za vybájené, nicméně v něm tkví historické jádro. Neboť zásada, která tomuto vyprávění je vzorem, skutečně platila, jak vyplývá z výše v textu citované části odpovědi papeže Innocence III. z roku 1204 a zejména z výše citovaného místa anonymního popisu východní Evropy z roku 1308.

stva (aby nevznikl omyl, obyvatelstva českého *jazyka*), které v českém státě mělo v té míře naprostou převahu, že se o Němcích v českém státě Karel v žádosti za zřízení pražského arcibiskupství ani nezmiňuje. Neboť, jak vyplývá z erekční bully papeže Klimenta VI.,¹⁹⁾ v níž jest opakováno znění Karlovy žádosti, měly býti diecése pražská a olomoucká — a ty zahrnovaly území ještě větší než historické země Československé republiky — odpojeny od církevní provincie mohučské, a to zejména také proto,

quod incolae dicti regni (Bohemiae), qui loquuntur idioma sclavonicum, omnino diversum et non intelligibile incolis aliorum episcopatum dictae provinciae (scil. Moguntinensis), qui purum idioma theotonicum loqui noscuntur, sunt omnino diversi in idiomate ab eisdem,

česky:

poněvadž obyvatelé království Českého, kteří mluví slovanským jazykem, úplně rozdílným a nesrozumitelným pro obyvatele jiných biskupství provincie mohučské, jsou v jazyku úplně rozdílní od těch, kteří mluví, jak známo, jazykem ryze německým.

Tedy obyvatelé Českého království — s naprostou jistotou ti, kteří obývali v území, zahrnutém tehdejšími rozlehlými diecésemi pražskou a olomouckou, územím to daleko rozlehlejším než naše historické země před Mnichovem — byli za Karlovy vlády největší převahou národnosti české. Pravíme-li: »největší převahou národnosti české«, pak říkáme ještě méně než zřizovací listina pražského

¹⁹⁾ *Monumenta Vaticana res gestas Bohemias illustrantia*. Tom. I. Acta Clementis VI. Pontificis Romani 1342—1352, vyd. L. Klíman (Praha, 1903), p. 209.

arcibiskupství, neboť ta má na mysli jen české obyvatelstvo. Papež dal důvody Karlovy žádosti ověřiti zvláštní komisí a šetřením této komise nabyt jistoty, že důvody jsou pravdivé, ba *docela zřejmé* («causas huiusmodi esse veras et quodammodo manifestas» — tak se praví rovněž v zřizovací bulle pražského arcibiskupství). A Karlova zakládací listina výslovně praví, že především pro obyvatele Českého království, pro jejich pohodlí, byla zřízena pražská universita.

Přibíráme-li text papežské bully z roku 1344 o zřízení pražského arcibiskupství na pomoc k výkladu zakládací listiny university Karlovy z roku 1348, pak je to jen svrchovaně oprávněné. Zřízení arcibiskupství nebylo bez spojitosti se zřízením university; pražský arcibiskup se stal universitním kancléřem. Přivzetí zřizovací bully pražského arcibiskupství jest tím oprávněnější, ježto Karel v zakládací listině praví, že zřizuje universitu »in nostra Pragensi *metropolitica*... civitate«. Často bylo slovo »*metropolitica* civitas« překládáno: »hlavní město«. ²⁰⁾ Avšak není snad tohoto pojmu užito ve smyslu církevním, a ne politickém? Politicky byla za staré římské říše »*metropolis*« hlavní město civilní provincie, takže ani z toho důvodu by nebylo naprosto bezpečně správné vykládati tento výraz v Karlově listině tak, jako by značilo hlavní město »říše« nebo snad sídlo císařovo. Je naprosto jisté, že výrazu »*metropolitica* civitas« je v Karlově listině užito ve smyslu církevním, takže se má překládati: »v *metropolitním* městě pražském«, to znamená v městě, ve kterém byl (o čtyři roky dříve, roku 1344) zřízen metropolitní stolec (arci-

²⁰⁾ Nejnověji viz publikaci: Zakládací listina university Karlovy v Praze. La charte de fondation de l'Université de Prague (Praha, 1931), vydal O. Placht.

biskupství). Tento jistě správný výklad možno odůvodniti i zněním listu papeže Klimenta VI. ze 26. ledna 1347, obsahujícího souhlas k založení pražské university, v němž se praví: »metropolitica Pragensis civitas, in ipsius regni (Bohemiae) medio locoque saluberrimo sita et a diversarum partium gentibus frequentata«²¹⁾ — to jest »metropolitní město pražské, uprostřed království Českého a co nejzdravěji položené i od národů různých částí světa hojně navštěvované«. Jistě by papež výrazu »metropolitanus« nebyl užil v politickém smyslu, když naopak u papežské kurie je přirozeně obvyklé přikládati pojmu význam církevní.²²⁾ Než, byť i snad někdo tvrdšíjně nechtěl připustiti tento výklad, nemění to nic na tvrzeních, námi výše prokázaných. Ale vidíme zároveň, že za universitního kancléře byl zvolen nikoli říšský hodnostář, nikoli říšský kníže, nýbrž že jím byl pražský arcibiskup — tedy kníže český.

Universitní profesor Dr Josef Pfitzner ve spise »Kaiser Karl IV.«²³⁾ zabývá se »jedinečným« způsobem též vznikem pražské university. Svá tvrzení prameny nedokládá. Nutno-li znalost pramenů, o literatuře ani nemluvě, u vědce předpokládati, nelze říci totéž o správnosti jich posuzování. Pfitzner²⁴⁾ poznamenává, že založením pražské university za papežovy součinnosti Karel určil Prahu za říšské středisko vzdělání (»Reichsbildungsmittelpunkt«) severně od Alp.

²¹⁾ *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia I.*, p. 495.

²²⁾ Překládá-li Jan Krčmář, *Die Prager Universitäten* (Praha, 1934), str. 5 a 8, pojem »metropolitica civitas« v listině Karlově i Klimentově jako »arcibiskupské město«, pak to není nesprávné, pokud se sídlo arcibiskupství ztotožňuje se sídlem metropolitním. Avšak přesné to není, neboť existují i arcibiskupství bez sufragánních diecézí.

²³⁾ Spis vyšel ve sbírce »Deutsche Könige und Kaiser«. In Verbindung mit zahlreichen Geschichtsforschern herausgegeben von Dr. Werner Reese. (Postupim, 1938.)

²⁴⁾ Ve spise, uvedeném v poznámce bezprostředně předchozí, str. 96.

A jelikož pražská universita Karlova tu stála v zemích předalpských neméně jedinečně než ony mosaiky na pražském dómě, nemůže prý smysl jejího založení býti ani na okamžik sporný; ježto byla zřízena v jádru (»im Kernlande«) říše, byla prý »stejně jako hrad Karlštejn, říšské kancléřství a všechno jiné, co tehdy Praha přechovávala, určena pro celou říši«. Potud Pfitzner. Nelze ovšem odporovati tvrzení, že pražská universita měla sloužiti celé říši — ovšem říšské. Naopak! Při mezinárodní povaze mohla sloužiti k vzdělání posluchačstva, pocházejícího odkudkoli. Avšak že by pražská universita bývala přímo určena pro celou říši, tomu odporují slova samotného zakladatele, jenž ji zřídil především pro pohodlí obyvatel království Českého, a ti, rovněž podle slov Karlových, měli býti »hrdí na to, že mohou jiné z ciziny zváti k této půvabné vůni a k účasti na takovém vděku«. Z toho vyplývá, že obyvatelé Českého království byli na pražské universitě tuzemci, kdežto každý jeho neobyvatel že na ní byl cizincem (extraneus). Dále praví Pfitzner: »Že by bylo mělo jíti o založení pro český národ, tomu odporuje národnostní politika Karlova stejně jako skutečnost, že učitelé a žáci v prvních desítilétích jejího trvání byli převážnou většinou Němci.« Na první část tohoto tvrzení jsme vlastně již odpověděli výše výkladem pojmu »obyvatelé království Českého«. A zda členové university v jejích začátcích byli převážnou většinou Němci, to uvidíme dále. Konečně Pfitzner, jenž o několik řádků před tím odhodlaně vyloučil jakoukoli pochybnost ohledně smyslu založení Karlovy university, připouští najednou přece jen možnost, byť i snad jen theoreticky, že pro pražskou universitu přicházel (při jejím založení) v úvahu toliko obvod zemí České koruny, ale ihned dodává, že by

i v tom případě »byli Němci pravděpodobně měli většinu«. Ještě dobře, že Pfitzner praví »pravděpodobně« a ne »s naprostou jistotou«. Zde si tedy nebyl Pfitzner jist ohledně obyvatelských poměrů českého státu v době založení Karlovy university. Veškerá pochybnost v tom směru však jest odstraněna poukazem na papežskou bullu Klimenta VI. z roku 1344 o zřízení pražského arcibiskupství, jejíž část jsme výše citovali a která je vlastně jen *opakováním* Karlových slov v žádosti k papeži o zřízení arcibiskupství.

Prosadil-li Karel I. (IV.) osobním vlivem zřízení pražského arcibiskupství, byl to krok nesmírně důležitý se státoprávního hlediska. A prosadil-li arcibiskupství se zřetelem k (*českému*) obyvatelstvu Českého království,²⁵⁾ pak z toho plyne naprosto jasně, že i další vrcholně význačný čin, totiž založení pražské university, Karel podnikl rovněž především v zájmu českého národa. Neboť obyvatelé Českého království v listině z 30. dubna 1344 — *incolae dicti regni (Bohemiae)* — jsou zajisté tíž obyvatelé (Češi) jako v listině jen o čtyři roky starší, ze 7. dubna 1348 — *fideles nostri regnicole*. Za tak krátkou dobu se obyvatelstvo českého státu nesporně v národnostním ohledu nemohlo změnit. Jsou to obyvatelé toho království, jemuž, jak se praví v zakládací listině, přízeň myslí Karlovy dávala

²⁵⁾ Srov. *Werunsky*, *Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit*, I. (Inšpruk, 1880), str. 351, který právem obdivuje »ideál pokud možno všestranně neodvislého a úctu vzbuzujícího velkostátu, jehož střediskem měly být Čechy a hlavním městem Praha«, a rovněž správně zjišťuje, že »tento ideál, jež mladý markrabě choval ve své mocné a jasné duši, byl zřízením církevního sídla primaciálního v středu této říše jedním tahem přiveden k dalšímu stadiu svého dovršení«. Ano, zřízení pražského arcibiskupství mělo pro český stát nedoroznělný význam, ba, podle *Palackého*, byla to nejdůležitější událost tehdejší doby. Vedle důrazu, kladeného v Karlově žádosti na český jazyk obyvatel království Českého, rozdílný od němčiny v jiných částech církevní provincie mohučské, bylo sice dalším důvodem, aby uvnitř státu byl církevní úřad, jehož nositel je oprávněn ke korunovaci českého krále. Avšak nositel tétož úřadu se roku 1348 stal kancléřem university.

B

Andis dei gra Romarum Rex semper Augustus et Boemie Rex Ad spemam dei gratiam Inter desiderabilia cordis
nostra et que ad gloriam Regali iugiter occurunt Anna gratia reddimus Invenire solliciti spalius committentes Acem exitis me
quali Regnum unum Boemie quod potestent hereditario Aut eufortune Acquisitionis honoris et possessionis prerogativa agentis
affectione competimus omnis exaltationem omnium qua possimus diligencia procurantes ipius honor intendimus totis conatibus
et saluti sicut terram viciniam ad dispensationem duntaxat nominis namque pfluente impudiat se ad nos provisionis edictum pri
vilegium unum contra uno Antipalio temporibus deceret ut fideles in fignole qui facientium fructus indepenenter quivunt per
Aliena mendicare suffragia non coacti pariter in Regno sibi exensam propinacis inveniant et quos ingeniorum natura subtilitas ad
consilia reddat consuetos huius scientia faciat avidos nec solum compellantur Aut supvacuum repurcent ad investigandas quu
rent faculas annue nascentes expe peregmas Aut ut ipsam Auditanti sacrificat in Aliens temporibus excedunt sed glosum
estiment eximios Alis ad suavitatem odoris et gratitudinis huiusmodi principum evocare Sed ut tam salubris et laudabilis animi
parat conceptos fructus dignos Regni ipius fastigia impudialibz novitas Volentes primario Augmentari in una quingz aetropolitanica
et amensissima civitate quam tenere fertilitatis fecunditas et plenitudinis terra Amensitas localis reddunt vtilis tanto negotio congru
entem instructionem addendum et de novo creandum consulta vna deliberacione prima duemus studium genale in quo sigudo studio
doctores magis et scolares erunt in qualibet facultate quibz bona magis pronoverimus et eis quos dignos viderimus Regalia dona
ria conferimus omnes et singulos doctores magis et scolares in profacione et qualibet facultate de viderantqz venerint venient in
mundo et Redendo sub nos exarsano spali protectione et salua gratia venientes firmam singis fiduciam oblatum qz privilegia
Immunitates et libertates omnes quibz tam in pansion qz bonomen studijs doctores et scolares auctoritate Regia don et gaudere
sunt solum omnibz et singlis Illis Acce Volentibz libentibz Impremur et faciemus ab omnibz et singlis Inviolabilibz obsequari In quoz
omnium testimonium et ad certitudinem plenioris presentis fieri iussimus et Bulla Aurea Typario nos exarsano mixta pte
pimus committimus Dat pinge Anno dm millesimo Trecentesimo Quadragesimo Octavo Indictione prima vij. Id. Aprilis
Regnorum Anno Secunda

»zvláštní přednost před ostatními, ať dědičnými, ať šťastně získanými důstojnostvými a državami«, království, o jehož povznesení Karel pečoval »všemožnou snahou a k jehož cti a blahu pracoval veškerým úsilím«, vynakládaje vytrvalou péči o to, aby bylo »náležitě ozdobeno řadou moudrých mužů, podobně jako se řízením Božím od přírody raduje z hojnosti plodů země«. Proti tomuto tvrzení samotné zakládací listiny nelze jako námitku uváděti mezinárodní povahu středověkých universit. Šlo o universitu, zřízenou především pro obyvatele českého státu, »kteří neustále lačnější po plodech vědy, aby nebyli nuceni doprošovati se cizí pomoci, nýbrž aby v království našli stůl již prostřený a aby se znalostí věd vzdělali ti, jež vrozené bystré nadání činí zralými k zdravému úsudku, a nejen nebyli již nuceni, ba mohli pokládati za zbytečné obcházení za účelem bádání ve vědách kraj světa, vyhledávati cizí národy nebo doprošovati se ukojení svých tužeb v neznámých krajích, nýbrž aby dokonce mohli býti hrdí na to, že mohou jiné z ciziny zváti k této půvabné vůni a k účasti na takovém vděku«. To je pro český národ zajisté velikým kulturním vyznamenáním! Zcela dobře možno promítnouti dnešní způsob vyjadřování — jako na příkl. česká universita, německá universita, francouzská universita, italská universita — do doby vzniku universit středověké. Neboť praví-li se v zakládací listině, že universita byla založena pro určitý národ, pak to znamená, že to je universita tohoto národa. Tak se vyjadřují všichni národové. Naopak zase možno tehdejší mezinárodní povahu universit aplikovati na dnešní dobu, neboť každá universita je mezinárodním ústavem do té míry, že na ní mohou býti zapsáni nejen domácí posluchači, nýbrž i cizinci.

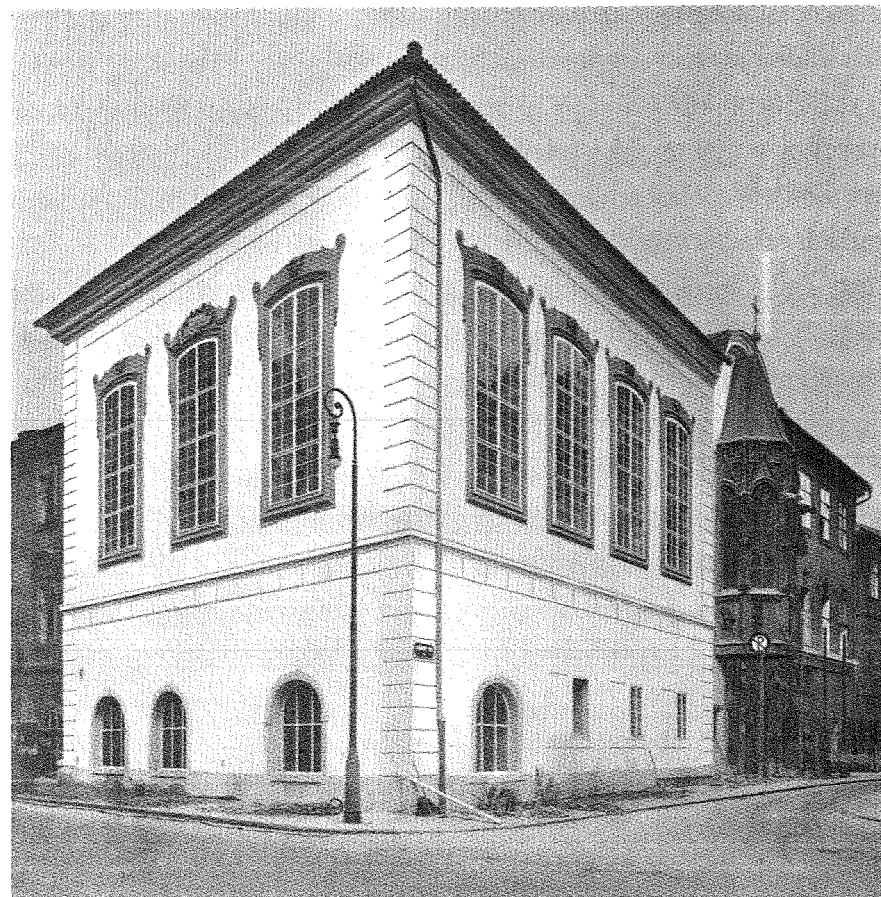
V říší římské již před založením pražské university byla dlouhá řada dřívějších universit. Patnáct jich bylo v Itálii, rovněž patnáct mimo Itálii, totiž ve Francii, Anglii, Španělsku a Portugalsku. Ve všech těchto třiceti universitách se projevuje kulturní převaha evropského jihu a západu.²⁶⁾ Nebyla tedy pražská universita nejstarší universitou v Německu, protože Praha a český stát k německým zemím *nepatřily*, nýbrž byly pouze »nejvznešenější úd« *říše římské*. »Pravý stav věci je jednoduše ten, že v Čechách byla universita v době, ve které země německé podobné školy ještě neměly.«²⁷⁾

Také skutečné *kulturní potřeby českého národa* vyžadovaly zřízení university. I český národ v sobě odedávna choval silné a zdravé zárodky vzdělanosti; podle slov samotné zakládací listiny »lačněl neustále po plodech vědění«. Zprávy o českém školství jsou raného data (svatý Václav na Budči). Velmi záhy byly u nás školy farní a klášterní a nejpozději již začátkem 13. století i školy stupně vyššího. V Praze byla vyšší škola u sv. Víta a na Vyšehradě (tu od r. 1270 i škola pro veřejné písaře). Toto tak zvané partikulární školství (studium particulare) vzkvétalo sice tou měrou, že je navštěvovali i žáci ze vzdálených zemí,²⁸⁾ nestačilo však stále rostoucím kulturním snahám českého národa. Královská kancelář, úřady zemské a církevní, hlavně soudy, zejména i školy (městské, farní, biskupské a klášterní) vyžadovaly vědeckých sil s náležitou vyšší přípravou,

²⁶⁾ *Bedřich Menzl*, O založení a podstatě university Karlovy; v *Časopise archivní školy* roč. IX. a X. (Praha, 1933), str. 66.

²⁷⁾ *Krčmář*, Die Prager Universitäten, str. 12.

²⁸⁾ Z Rakous, Štýrska, Bavor; z přednějších návštěvníků zdejších učilišť budiž jmenován *Engelbert*, opat kláštera admontského ve Štýrsku (dlel v letech 1271—1274 na studiích v Praze).

Naše nejstarší universitní budova: Karolinum se starobylym arkýřem.

potřebovaly především mužů zběhlých v právech a právních vědách. A tohoto vzdělání nebylo možno do té doby získati na domácích učilištích českých. K tomu bylo zapotřebí *obecného učení* (studium generale), university, kde se vyučovalo veškerým vědám, tehdy obvyklým, a kde byly udělovány grady neboli hodnosti mistrů a doktorů, platné ve všech zemích křesťanských. Ani v sousedních

zemích, slovanských a německých, nebylo obecného učení. Proto byli Češi nuceni v hojném počtu vážiti daleké a nákladné cesty do Francie nebo do Italie. V písemných památkách z doby od 12. až do první poloviny 14. století nalézáme mnoho českých jmen s titulem »mistr« nebo »doktor«. Kdyby se byly zachovaly zápisy nejstarších středověkých universit, znali bychom přesně dlouhou řadu jmen české inteligence, která se vzdělala na zahraničních obecných učeních, a měli bychom tak před sebou ještě jasnější obraz naší dávné vyspělé kultury. Takto jsme odkázáni jen na nahodilé zmínky; ale mýlil by se ten, kdo by se domníval, že jich je málo. Naopak; je jich přemnoho! Většina doktorů práv nabyta hodnosti a vzdělání nesporně v Bologni, kde vzkvétalo pěstění věd právních, většina pak mistrů theologie a svobodných umění jich získala jistě na universitě pařížské. I osoby, užívající titulu »physicus« nebo »medicus«, nabyly vzdělání nepochybně na některém lékařském učení v cizině, snad v Montpellieru.²⁹⁾ Již *Kosmas* v Letopise českém mluví k roku 1125 o jinoších »bystrého ducha a v naukách nauk důvtipných, kteří nedávno u velikého stolu paní filosofie rozkošnými nakrmení krměmi a přebrauvše poklady celé Francie co noví filosofové se vracejí«. ³⁰⁾ A *pokračovatel Kosmův* zaznamenává k roku 1271 o Vítovi, děkanu kostela pražského: »Tento muž podporoval netoliko žáky, sloužící kostelu pražskému, nýbrž pečoval podle možnosti svého jmění

²⁹⁾ Dlouhou řadu jmen uvádí *Ferdinand Tadra*, Kulturní styky Čech s cizinou až do váleku husitských. Spisův poctěných jubilejní cenou Král. české společnosti nauk v Praze číslo VIII. (Praha, 1897), str. 235 a násl.

³⁰⁾ *Fontes rerum Bohemicarum* (Prameny dějin českých) II., vydali *Jos. Emler* a *V. Tomek*, p. 194/195: »...iuvenes ...ingenio acutos et in artium artibus argutos, qui nuper ad magnam mensam dominae philosophiae delitiosis pasti epulis, et exhaustis totius Franciae thesauris, novi philosophi redeunt.«

také o ty, kteří byli *na obecném učení*, jak bylo u mnohých zjeveno.³¹⁾ Doktorům a mistrům byla dávána přednost před jinými (negraduovanými) žadateli o církevní a jiné úřady, a není proto divu, že studium na cizích universitách bylo v Čechách podporováno stále více.³²⁾

Veliká řada českých vzdělanců studovala *na universitě pařížské*. Poněvadž, jak již zmíněno, se zápisy posluchačů z té doby nezachovaly, známe jména alespoň části jich z jiných pramenů. *Tadra*³³⁾ uvádí na padesát význačných českých osobností, jež navštěvovaly pařížské učení (první z nich studoval v Paříži kolem roku 1140). Mezi nimi v pozdější době byli i Jan z Jenštejna, Matěj z Janova a M. Jeronym Pražský. »Pařížský doktor« požíval všude neobyčejné vážnosti, poněvadž obecné učení pařížské bylo proslavené v celé Evropě. Učitelé a posluchači se na pařížské universitě dělili podle národností, o čemž je zmínka z 13. století. Toto rozdělení bylo zavedeno z příčin vnitřně administrativních a disciplinárních. V čelo každého »národa« postaven prokurátor. Roku 1249 se jmenují čtyři »národnosti«: *gallská* (natio Gallicorum), *pikardská* (natio Piccardorum), *normanská* (natio Normannorum) a *anglická* (natio Anglicorum). Tedy tři národnosti francouzské a jedna cizí. V této cizí národnosti — anglické — byli zahrnuti posluchači všech národů nefrancouzských. V rotulu anglické »národnosti« (roku 1362) se praví: »sub qua nacione (Anglicana) continentur et reducuntur

³¹⁾ *Fontes rerum Bohemicarum* II, p. 323: »Hic vir non tantum scolariibus Pragensi ecclesiae deservientibus subveniebat, verum etiam in generali studio existentibus pro possibilitate suarum facultatum affectuose, ut in plurimis patuit, providebat.«

³²⁾ *Tadra* na uv. m., str. 236, 237.

³³⁾ *Tadra* na uv. m., str. 243—254.

omnes ad studium Parisius venientes de Imperio fere omnes Alamanni et alii de aliis, que in circuitu sunt, regnis, videlicet Ungarie, Bobemie, Polonie, Svecie, Dacie, Norvegie, Scocie, Anglie, Ybernie etc.«³⁴) — to jest: »v národnosti anglické jsou zahrnuti skoro všichni Němci, přicházející na pařížské učení z říše (římské) a jiní (obyvatelé) z ostatních okolních království, totiž z království Uherského, Českého, Polského, Švédského, Dánského, Norvéžského, Skotského, Anglického, Irského atd.« Z toho je i viděti, že také království České a jeho obyvatelé byli uváděni odděleně od zemí německých, že tedy bylo podle tehdejšího pojetí považováno za samostatnou právní osobu, za suverénní stát. Bylo by nevídaným omylem ztotožňovati svatou říši římskou s Německem. České království bylo sice částí říše římské, nikoli však částí zemí německých; k těm České království státoprávně nepatřilo. K říši římské příslušel tehdy »právně« celý svět, takže ani český stát nebyl výjimkou. V čele svaté říše římské nestál císař německý, nýbrž král (císař) římský. Král český, Otec vlasti, byl (v letech 1355—1378) císařem římským, a tato okolnost je pro nás významným. Bráti ji však za základ k jinakým oprávněním by bylo nesprávné. »Ve skutečnosti zahrnovala říše římská ve 14. století Německo, stát český, největší část Italie, část dnešní Francie, Nizozemsko a Švýcarsko.«³⁵) — Pro svou početnost byl anglický »národ« rozdělen ve dvě části: v provincii anglickou a neanglickou. Provincie neanglická čítala jedenáct národností (undecim regna ipsius nationis).

³⁴) Henricus Denifle - Aemilius Chatelain, Chartularium universitatis Parisiensis. Tom. III (Paříž, 1894), p. 91.

³⁵) Krémář, Die Prager Universitäten, str. 12.

Mnoho Čechů studovalo též v *Bologni*, jež proslula právní vědou, kanonistickou i světskou. Učení bolognské nabylo v Čechách zvučného jména. *Letopisec Vincencius*, pražský kanovník, se na několika místech svého spisu zmiňuje o právnících a právních knihách bolognských.³⁶) V Bologni od poloviny 13. století jsou jen dvě větší sdružení: *citramontani* (Italové) a *ultramontani* (příslušníci mimo-italští). K ultramontánům patřili i Češi; jsou jako zvláštní národ jmenováni roku 1310 u příležitosti sporu »národnosti« německé s ultramontánským rektorem, jímž tehdy byl Uher.³⁷) I z Čechů byl na universitě bolognské volen rektor již koncem 13. nebo začátkem 14. století. *Čech byl rektorem v roce 1315—1316* (neuvádí se však jeho jméno). Nejstarší statuty právnické university bolognské — *statuta universitatis scholarium iuristarum Bononiensium*³⁸) — stanoví ohledně čtrnácti ultramontánských národů, že *rektor má býti volen z německého národa každý pátý, z českého národa každý jedenáctý*

³⁶) *Fontes rerum Bohemicarum II*, pp. 438, 445, 459: »Bolonienses quoque cum suis legistis et sapientibus«, »Bononiam cum suis sapientibus visitat«, »pro emendis enim decretis et aliis libris ab eodem episcopo Bononiam missus fueram.«

³⁷) *Ernestus Friedländer - Carolus Malagola, Acta nationis Germanicae universitatis Bononiensis* (Berlín, 1887), p. 61: »In discordia, quam habuit natio nostra cum quodam Ungaro et sibi adhaerentibus, qui se ingesserat rectoris officio versuciis et dolis pro se et adherentibus, videlicet Burgundis, Polonis, Bohemis et Vasconibus, expendit pecuniam infrascriptam.«

³⁸) Vydal je *H. Denifle*, Die Statuten der Juristen-Universität Bologna vom J. 1317—1347 und deren Verhältniß zu jenen Paduas, Perugias, Florenz. Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters (red. *H. Denifle - F. Ehrle*) III. (Berlín, 1887), str. 260: *Rubr. V. (De quibus nacionibus sunt eligendi rectores):* »...theonicorum natio habeat rectorem de quinquennio in quinquennium, sicut ab olim fuit eis a tota universitate concessum... Natio vero Boemorum de vigesimo primo in vigesimum primum annum debeat habere rectorem, declarantes, Boemos habuisse rectorem anno a nativitate domini milesimo trecentesimo quindecimo kalendis Maii usque ad sequentes kalandas Maii, que fuerunt anno milesimo trecentesimo sextodecimo.«

rok. Začátkem 13. století vzniká v Bologni také lékařské učení a ve 14. století učení theologické. *Tadra*³⁹⁾ uvádí přes padesát příslušníků českého státu, kteří studovali v Bologni (z nich prvního kolem roku 1250), z pozdějších mimo jiné i Arnošta z Pardubic, Jana z Jenštejna a Ondřeje z Dubé. Ovšem jsou to rovněž jen jména zachovaná z nahodilých zmínek, nikoli ze zápisů universitních.

Také na universitě v *Padově* (zal. r. 1222) byla zapsána řada českých posluchačů. Tu Češi (od roku 1260) náleželi rovněž, jako v Bologni, k ultramontánům a je o nich zmínka v nejstarších nám známých statutech padovského učení z roku 1331. Již ve 13. století Češi představovali v Padově samostatný (universitní) národ. Roku 1331 byl rektorem ultramontánů *Jan z Čech*,⁴⁰⁾ probošt u sv. Jiljí v Praze, a český rektor volen patrně každých deset let (r. 1386 byl rektorem Jan z Pomuka, r. 1396 Jan řečený Nos). *Tadra*⁴¹⁾ uvádí přes čtyřicet Čechů, kteří byli zapsáni na padovské universitě.

Mnoho Čechů studovalo také na papežském učení v *Římě* a v *Avignonu*,⁴²⁾ na francouzském učení v *Montpellieru*, jež se ve zřízení vyvinulo zcela samostatně, a kde lékařství a právnictví bylo pěstěno s ojedinělým úspěchem, a konečně také v *Orléansu*, kde vynikalo právnictví a kamž český král Václav II. vyslal jakéhosi Konráda, aby se vzdělával v právech za účelem sepsání zákoníka pro český stát.⁴³⁾

³⁹⁾ *Tadra* na uv. m., str. 258—265.

⁴⁰⁾ *H. Denifle*, Die Statuten der Juristen-Universität Padua vom Jahre 1331. Archiv für Literatur- und Kirchengeschichte des Mittelalters VI (Freiburg v. Br., 1892), str. 314, 382: »A. D. 1331, indictione XIV., tempore rectoratus venerabilium virorum dominorum Iohannis de Bohemia, prepositi sancti Egidii Pragensis nec non domini Bini More de Mediolano...«

⁴¹⁾ *Tadra* na uv. m., str. 267—275.

⁴²⁾ *Tadra* na uv. m., str. 273—275.

⁴³⁾ *Tadra* na uv. m., str. 276—279.

Opakujeme znovu, že nejsou to zprávy z universitních zápisů, nýbrž jenom z porůznu roztroušených zmínek. A že se takové zmínky shánějí jen velmi stěží, to jistě každý rád uzná. Byly-li by tu universitní zápisy, pak bychom ještě mnohem lépe poznali proslulou vědychtivost a dávnověkou kulturní výši českého národa. Avšak, jak již naznačeno, je i to, co je po ruce, až příliš výmluvným dokladem, že Češi odedávna byli při nejmenším na stejné kulturní úrovni jako ostatní vzdělaní národové evropští.

Viděli jsme faktický, ale nejdůležitější předpoklad, jenž Karla I. (IV.) nutil k založení pražské university, stále rostoucí snahu české inteligence po dosažení vyššího vzdělání. Vždyť Karel sám si zamiloval vědu a umění. V mládí studoval na obecném učení pařížském,⁴⁴⁾ jako král se pak rozhodl zřídit podle jeho vzoru universitu v Praze. Ta — a bychom užili slov samotného Karla — neustálá lačnost českého lidu po plodech vědění mu tanula na mysli při tak významném kroku. »Věrní obyvatelé království Českého« (fideles regnicole) již neměli býti nuceni doprošovati se cizí pomoci k ukončení své vrozené vědychtivosti, nýbrž měli v samotném království »nalézti stůl prostřený«. Český král založil českému národu universitu, první v střední Evropě! Karel sice povolal roku 1348 »mistry a doktory z rozličných zemí«,⁴⁵⁾ ale v první řadě užil pro pražskou

⁴⁴⁾ *Beneš Krabice z Weitmile* ve své kronice zaznamenává: »Volens, ut studium Pragensense ad modum et consuetudinem studii Parisiensis, in quo olim ipse rex in puerilibus constitutus annis studuerat, in omnibus et per omnia dirigeretur et regeretur.« *Fontes rerum Bobemicarum* IV, poř. J. Emler (Praha, 1884), p. 517.

⁴⁵⁾ *Fontes rerum Bobemicarum* IV, p. 517 (*táž kronika*): »Accersivit etiam de alienis partibus diversis plures in sacra theologia magistros, in iure canonico doctores, et in singulis artibus expertes et eruditos, qui ecclesiam Dei et proximos in scienciis et moribus edificarent.«

universitu hned od začátku způsobilých sil domácích, českých, vzdělaných na obecných učeních zahraničních. Pět českých mistrů přednášelo theologii: Jan Moravec, za jehož povýšení na mistra se Karel již 30. srpna 1348 přimlouval u papeže, aby toto povýšení bylo »ke cti a ozdobě Karlově a jeho království Českého a k pohodlí a povznesení učení pražského«. ⁴⁶⁾ Dalšími lektory theologie byli Vojtěch Bludův, Mikuláš z Loun, Petr z Bíliny a jeden mistr neznámého jména. Profesorem církevního práva byl kterýsi doktor učení bolognského; týž obor přednášel i arcibiskupský kancléř Štěpán. Medicině vyučoval roku 1353 Baltazar z Tuscie. Pražská universita byla uvedena v chod ve všech fakultách kromě práva římského. Rektor byl volen ročně. Nejstarší známý doktorský diplom ⁴⁷⁾ je z 12. června 1359; byl jím vyznamenán *Jindřich řečený Strubonius z Libice* — patrně totožný s Jindřichem Jana Štěrbý, jenž později studoval kanonické právo v Montpellieru. Diplom udělil první arcibiskup pražský, Arnošt z Pardubic, jako kancléř university.

Původní text latinský.

ARNESTUS Dei et S. apostolicae sedis gratia s. Pragensis ecclesiae archiepiscopus ac venerabilis universitatis studentium studii Pragensis cancellarius. Decet et expedit, ut illi qui per acquisitionem scientiarum multis laboribus utiliter insudarunt, speciali-

⁴⁶⁾ »Ad suum et regni sui Boemie honorem et decus ac studii Pragensis per S. V. fundati commodum et augmentum.« *Tadra* na uv. m., str. 271.

⁴⁷⁾ Diplom otiskuje na příkl. *Frind*, Kirchengeschichte Böhmens II, str. 424. Srov. *F. Kop*, Ze začátků university Karlovy, *Národní Politika*, roč. 57., č. 165., ze 14. VI. 1939.

Český překlad.

ARNOŠT z milosti Boží a apoštolské stolice arcibiskup pražský a kancléř ctihodné university studujících učení pražského. Sluší se a je k prospěchu, aby ti, kdož se osvojováním znalosti věd mnohými pracemi užitečně zapotili, byli vyznamenáni zvláštními

bus honoribus praeferantur. Hinc est, quod cum honorabilis vir *Henricus Ioannes dictus Strubonius de Libicz Olomucensis dioecesis* per ceteros ss. theologiae professores et magistros in artium liberalium facultate peritos per nos specialiter deputatos sit debito ac rigoroso examine praevio repertus sufficiens decore magisterii septem artium honestari: idcirco nos ipsius sufficientiam et virtutum merita complurima attendentes ipsum in aula nostra archiepiscopali Pragensi solemniter magisterii huiusmodi honore per consueta insignia cum debitis solemnitatibus in talibus observari consuetis primo loco duximus decorandum, dantes et concedentes eidem auctoritate cancellariatus nostri plenam ac liberam facultatem, in cathedra magistrali artium in studio Pragensi et alias ubique locorum legendi et quoslibet actus faciendi et exercendi magistrales. Sub maiori sigillo: D. Pragae a. D. 1359 die 12. Iunii.

poctami. Poněvadž tedy vznešený muž *Jindřich Janův, řečený Strubonius z Libice v diecési olomoucké*, byl ostatními profesory theologie a zkušenými mistry na fakultě svobodných umění, námi k tomu zvláště ustanovenými, po předchozí náležitě a přísné zkoušce uznán způsobilým, aby byl poctěn hodností mistra sedmi umění, tu my, majíce zřetel k jeho způsobilosti a k nemalým zásluhám jeho ctností, ozdobili jsme jej v naší pražské arcibiskupské aule slavnostně s obvyklými insigniemi a za příslušných obřadů na prvním místě hodností mistrovskou, udělivše mu mocí svého úřadu kancléřského plnou a svobodnou moc k přednáškám na artistské fakultě university pražské i kdekoli jinde a k výkonu všech práv mistrovských. Dáno pod větší pečeti v Praze léta Páně 1359, dne 12. června.

Z prvních mistrů byli *Boreš Maníkův z Prčic*, jenž pak přednášel církevní právo, a *Konrád Matějův z Domažlic*. *Tadra*, jenž zprávy o pražské universitě v samých jejích začátcích prozkoumal snad nejpodrobněji a nejhloběji, dochází podle pramenných dokladů k zá-

věru,⁴⁸⁾ že první profesori pražského učení velikou většinou byli rodilí Češi, na cizích universitách vzdělaní (sotva jediný z nich, o němž by bylo nepochybně, že byl Němec), a že teprve časem nabývali převahy cizozemci, což ani jinak býti nemohlo, jelikož z cizích scholárů, kteří se ve velikém počtu hrnuli do Prahy, všichni, kdož dosáhli potřebného gradu, mohli též přednáseti na pražském učení. Již z toho ohledu — poznamenává Tadra — možno říci, že nové učení pražské bylo původně české, ovšem s vyučovací řečí latinskou. K tomu dlužno uvážiti, že Karel vyjednával o zřízení pražské university jako vladař a král český, dříve než zvolen byl na království římské, neboť tato volba jeho byla vykonána dne 11. července 1346 a list papežův, povolující zřízení university, byl vydán již 26. ledna 1347. Mezitím se Karel zúčastnil války ve Francii a byl poraněn v bitvě u Kreščaku, potom následovalo jednání v Německu a korunování jeho na království římské, potom cesta do Čech, takže nelze mysliti, že by byl teprve mezitím s papežem vyjednával o povolení k zřízení university. Karel vydal zakládací listinu — uzavírá Tadra — teprve roku následujícího (dne 7. dubna 1348).

Záhy se začíná uplatňovati na pražské universitě cizozemský živel. Oprávnění cizích scholárů přednáseti na pražském učení, dosáhli-li předepsaného stupně, jistě nebylo výhodou universitního zřízení s hlediska národního. Rozhodně tím však nemohl býti a také nebyl zmařen původní český charakter university pražské. Vždyť i *náklad* na výstavbu university byl učiněn z národního jmění českého, zejména *vydatnou sbírkou mezi českým duchovenstvem. Za tyto peníze zakoupil pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic statky a vsi (v Če-*

⁴⁸⁾ Tadra na uv. m., str. 288/289.

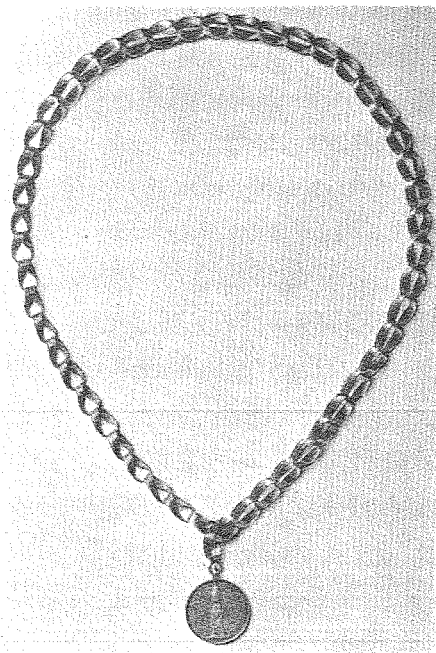
chách), jež byly věnovány pražské universitě.⁴⁹⁾ Nevadí, že Karel je v zakládací listině nazýván králem římským, vždyť pod tímž názvem vydal zakládací listiny i pro jiné university (zejména v Itálii).

Pražská universita hned v prvních dobách vzkvétala značnou měrou. Právě-li kronikář Beneš z Weitmile kolem roku 1375, že do Prahy přicházeli studenti »z Anglie, Francie, Lombardie, Uher, Polska a okolních zemí, synové šlechticů a knížat, preláti z rozličných částí světa« a že Praha tím »proslula a nabyla váženosti v cizině«,⁵⁰⁾ mělo to také ten důsledek, že cizinci nabyli početné převahy nad lidmi domácími. Počet studentů saských činil jednu třetinu, Poláků a Bavorů bylo po jedné čtvrtině, ale ubylo jich založením universit v Krakově (1364) a Heidelbergu (1386). A tak podle statut (zapsaných do knihy statut r. 1385, tedy již po úmrtí Karlově) byla pražská universita rozdělena ve čtyři »národy«: český, bavorský, polský a saský; tedy ve dva národy slovanské a dva německé. Když však Poláci začali většinou studovati v Krakově, měli i v polském národě většinu Němci, takže na pražské universitě měli Němci tři hlasy proti jedinému hlasu národa českého. V té době,

⁴⁹⁾ Srov. *Zikmund Winter*, Děje vysokých škol pražských od secessí cizích národů po dobu bitvy bělohorské 1409—1622 (Praha, 1897), str. 5. — V kronice *Beneše z Weitmile* se píše: »ipse rex primum, demum dominus Arnestus, sancte Pragensis archiepiscopus primum, et capitulum eiusdem ecclesie, omnes quoque alii prelati et collegia aliarum ecclesiarum nec non monasteria regni Boemie contribuerunt satis magnam summam pecunie, et reditus ac census perpetuos ad factum huiusmodi opus in certis locis emerunt, et bona eadem archiepiscopatu Pragensi unierunt, et dominum archiepiscopum Pragensem et suos successores cancellarium studii Pragensis fecerunt et esse voluerunt.« *Fontes rerum Bohemicarum* IV, p. 517/518.

⁵⁰⁾ *Fontes rerum Bohemicarum* IV, p. 518: »Et veniebant illuc de alienis partibus, videlicet de Anglia, de Francia, de Lombardia, de Ungaria, de Polonia et de singulis circumiacentibus terris studentes filii nobilium et principum ac prelati ecclesiarum de diversis mundi partibus. Et facta est civitas Pragensis ex studio huiusmodi famosa et celebris in terris alienis valde.«

Rektorský řetěz s medailí.

roku 1384, dokonce byl na universitě vídeňské český »národ« z panovnickovy vůle připojen k »národu« uherskému a namísto českého »národa« postaven »národ« německý, takže od té doby byly na vídeňské universitě tři »národy« německé a jeden cizí (uherský). Současně se zvýšením národního uvědomění vzniká oprávněné úsilí Čechů o zvýšení podílu na správě pražské university a snad s jejich nespokojeností souvisí i zvláště hojná návštěva českých studujících na zahraničních universitách. Za vlády

Karlova nástupce, českého krále Václava IV. (1378 až 1419), pražská universita se stala jevištěm prudkých sporů mezi Čechy a Němci, zejména za rektorátu Kunráda Soltova. Jak nevole mezi českým »národem« a druhými třemi o osazování kolejí,⁵¹⁾ tak i spor o složení universitní rady (consilium universitatis),⁵²⁾ byly arcibiskupem praž-

⁵¹⁾ Šlo vlastně o odpor proti tomu, že »statky, nákladem celé země« pořízené, měly být veskrze v užívání cizinců. Arcibiskup Jan z Jenštejna rozhodl 2. XII. 1384, že mají jen Češi, a teprve když by se jich nedostávalo, tedy osoby z jiných národů být přijímány do kolejí. *Tomek*, Děje university pražské, str. 110/111; *Tadra*, Příspěvky k dějinám university Pražské ve čtrnáctém století. Věstník Král. české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-filologická, roč. 1890, str. 290.

⁵²⁾ List arcibiskupa pražského z 4. XII. 1384. *Tadra* tamtéž, str. 291. — V obou případech podáno proti rozhodnutí arcibiskupovu odvolání k papeži.

ským jakožto universitním kancléřem rozhodnuty ve prospěch Čechů. Postavení Čechů stále více sílilo. Poměry se začaly utvářeti mimořádně.⁵³⁾ A když k národnostním třenicím přibýly ještě rozpory náboženské, když konečně při papežském rozkolu cizí mistři na pražské universitě byli proti českému králi, vymohli čeští mistři na králi Václavu, že vydal

KUTNOHORSKÝ DEKRET Z 18. LEDNA 1409,

jímž na pražské universitě byly českému národu přiznány tři hlasy naproti jednomu hlasu národů německých. Dekret zní v původním textu i českém překladu:

Původní text latinský.

WENCESLAUS dei gracia Romanorum rex semper Augustus et Boemie rex. Honorabiles devoti dilecti! Quamquam omnium hominum commodis intendere generaliter teneamur, non tamen eisdem in tantum debemus favere sollicitate, ut eorum forsitan, qui pro locorum et temporum vel aliquarum aliarum rerum opportunitatibus constricti nobis quadam sorte iunguntur, dispendiis subiaceant et iacture.

Český překlad.

VÁCLAV z Boží milosti král římský, vždy rozmnožitel říše, a král český. Ctní, oddaní, milovaní! Ačkoli jsme povinni pečovatí povšechně o blaho všech lidí, přece jen nesmíme být všem příznivi natolik starostlivě, aby toto blaho bylo snad k újmě a ztrátě těch, k nimž jsme pro místní, časovou nebo jinakou příležitost pevně vázání jaksi osudem. Neboť byť i každý člověk byl povinen milovati kaž-

⁵³⁾ Srov. *Tomek*, Děje university pražské, str. 111: »Majíce Němci ještě posud všechnu moc v rukou svých, hleděli jí v nejvyšším stupni užiti ku přinucení Čechů, aby upustili od svých žádostí. Tedy vyhlásil Soltow všeobecnou záповěď všech čtení v universitě pod nejtěžšími pokutami, v statutech dopuštěnými. Čechové však na záповěď nedbali, nýbrž ozbrojeni dali se nalezti u veřejných školách ve kolejí, a vykonávali čtení, hádání i všeliké jiné školní skutky bez přestání.«

Nam etsi omnem hominem omnis te-
neatur homo diligere: restat tamen,
ut hec ipsa dilectio ex ordinata so-
lummodo proveniat caritate; propter
quod extraneum propinquo in amore
prefigere ordinate caritatis est pre-
posteracio, cum verus amor semper
incipiat a se ipso, et per consequens
in posteros per proximitatis lineam
derivetur.

Cum itaque natio Theutonica, iure
incolatus regni Boemie prorsus ex-
pers, in singulis universitatis studii
Pragensis agibilibus, ut relacio veri-
dica ad nos deduxit, tres voces sibi
vendicaverit ad usum, natioque Boe-
mica, eiusdem regni iusta heres, tan-
tummodo unica gaudeat et fruatur:
nos vero iniquum et valde indecens
arbitrantes, ut de profectu incolarum,
quibus recta comperit successio, exteri
et advene habundanter affluent et illi
defectuum incommodis senciant se
oppressos: *mandamus vobis presen-
cium virtute firmiter et districte, om-
nino habere volentes, quatenus mox
visis presentibus, contradiccione et re-
nitencia quibuslibet procul motis, na-
cionem Boemicam in singulis consi-
liis, iudiciis, examinibus, eleccionibus
et quibuscumque aliis actibus et dis-*

dého člověka, jest přece jen zapotře-
bí, aby toto milování vycházelo z lás-
ky zřízené; pročez dávati v lásce před-
nost cizinci před domorodcem jest
řádne lásky zvrácení, jelikož pravá
láska začíná vždy od sebe samého
a teprve potom se přenáší na druhé
podle měřítka blízkosti.

Poněvadž tedy národ německý, kte-
rý vůbec nemá obyvatelského práva
v království Českém, si ve všech zá-
ležitostech, o nichž se jedná na uni-
versitě pražské, osvojil tři hlasy k uží-
vání, jak nás o tom došla hodnověrná
zpráva, a poněvadž národ český, pra-
vý to dědic tohoto království, má to-
liko jediný hlas a ho užívá: tu my,
považující za nespravedlivé a velmi
neslušné, aby prospěchu obyvatel, jimž
přísluší pravá posloupnost, užívali
v přehojné míře cizinci a lidé přes-
polní a aby se pak obyvatelé cítili
utiskovanými újmou nedostatku: *pro-
to vám mocí tohoto listu nařizujeme
nezvratně a přesně, chtějíce to tak na-
skerze míti, abyste ihned po obdržení
toboto listu bez jakéhokoli odporu a
zdráhání připustili národ český vším
způsobem ke třem hlasům při všech*

*posicionibus universitatis predicte ad
instar ordinacionis, qua gaudet nacio
Gallica in universitate studii Parisien-
sis ac cetera in Lombardia et Italia
pociuntur naciones, ad tres voces ad-
mittere modis omnibus debeatis, si-
nentes eam vocum huiusmodi privile-
gio ex nunc in antea in perpetuum
pacifice uti et gaudere; aliter non fac-
turi, prout indignacionem nostram
gravissimam volueritis arcus evitare.*

Datum in Montibus Chutnis die
XVIII mensis ianuarii, regnorum no-
strorum anno Boemie quadragesimo
sexto, Romanorum vero tricesimo ter-
cio.

*Honorabilibus rectori et toti uni-
versitati studii Pragensis devotis no-
stris dilectis.*

Není příhodné zkoumati, proč se Němci nespokojili na pražské
universitě s jedním hlasem. Jisto je, že se značnější část profesorů
a posluchačů na znamení protestu vrátila do svých vlastí, ač možno-li
návrat do vlasti vůbec pokládati za protest. V německých zemích
zatím byly totiž zřízeny university ve Vídni (1365), Heidelberku
(1386), Kolíně nad Rýnem (1388) a v Erfurtu (1392). Těchto re-
patriantů však ani nebylo tak veliké množství, jako se někdy ten-
denčně uvádělo.⁵⁴⁾ A také tomuto »exodu« a zásluze mistra Vin-

⁵⁴⁾ Přehnané zprávy uvádějí na pravou míru Tomek, O počtu studentů w učení Praž-
ském ve 14. století. Časopis Českého museum (red. Jan Erazim Wocel) XX. (Praha,

cence Grunera je povinna díky za svůj vznik *lipská universita* (1409). Jak ovšem ve světle pravdy vyhlíží slova historika lipské university,⁵⁵⁾ praví-li, že marně se nečeští studenti obrátili na Boldenhagena, posledního rektora německé národnosti, marně na vládní úřady s žádostí o odvrácení těchto nesnází, a že i žádost ke králi Václavu byla při korporativní samostatnosti a nedotknutelnosti práv university úplně bezvýsledná? Stačí na to odpovědět, že český král Václav IV. *přes korporativní samostatnost a nedotknutelnost práv university* přece jen svou královskou mocí spor na pražské universitě rozhodl s právní účinností. V čí prospěch tak učinil, to záleželo na jeho spravedlivém uvážení.

Týž český král Václav IV., který vydal dekret kutnohorský, přikázal Karlově koleji⁵⁶⁾ roku 1383 tehdy nejnádhernější stavbu ve středu Prahy, dům bývalého mincmistra královského Johlina Rotleva, a tento dům, známý pod jménem *Karolinum*, jest podnes vlastním symbolem staroslavné university Karlovy.

Pro český národ se na universitu dostavily průběhem českých dějin doby svízelné, doby zápasu o kulturní existenci. A když pak i pražská universita, jako všechny university, prožívala vývoj od ústavu mezinárodní povahy k ústavu národnímu, i tehdy český ná-

1846), str. 112 a násl.; *Denifle*, Die Universitäten des Mittelalters I, str. 600/601, pozn. 1554; *Paulsen* v *Sybel's Historische Zeitschrift*, sv. 45., str. 269; *Winter*, Děje, str. 8; srov. *Tadra* na uv. m., str. 294/295. Nověji zase *Friedrich Matthaesius*. Der Auszug der deutschen Studenten aus Prag (1409). Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen (red. Dr. Otokar Weber) LII (Praha, 1914), str. 451 a LIII (1915), str. 58 a násl.

⁵⁵⁾ *Moritz Brasch*, Geschichte der Universität Leipzig. »Auf Deutschen Hochschulen«, svazek II. (Mnichov, 1890), str. 2.

⁵⁶⁾ Koleje byly korporace mistrů nebo žáků, bydlících ve společných domech, kteří se živili z nadací a zabývali se za to vědeckou prací.

rod ucítil nemalou krutost na poli kulturním. Avšak »jestliže na pražské universitě r. 1784, kdy mrtvý jazyk (latina) ustupoval živému, volena byla němčina, nestalo se tak na základě nějakých nároků a nevzniklo tudíž z toho žádné právo. Byla to jen zastávka na vývojové dráze, způsobená tím, že čeština v tu chvíli — ne svou vinou — nemohla býti vzata v úvahu.«⁵⁷⁾ Čeština však na pražské universitě nikdy nevymizela. Roku 1793 byla na ní zřízena stolice českého jazyka a české literatury a roku 1848 nastala jazyková utrakvisace pražské university.

Zákonem z 28. února 1882, čís. 24 ř. z., došlo k »rozdělení« ve dvě university, českou a německou, a zákonem z 19. února 1920, čís. 135 Sb. z. a n., o poměru obou universit, bylo české universitě pražské vráceno jméno »Universita Karlova«. Takový byl právní stav, když nám Němci v listopadu 1939 uzavřeli všechny české vysoké školy v Čechách a na Moravě. Adolf Hitler v touž dobu propůjčil německé universitě, převzaté do »říšské správy«, historicky neoprávněný název »Deutsche Karls-Universität in Prag«, zatím co německá »oficiální« místa považovala naše vysoké školy, tedy i obě české university, v Praze a Brně, za neexistující. Byly nám odňaty universitní budovy a jejich inventář z veliké části zničen nebo poškozen. Teprve vítězstvím spojeneckých vojsk nad Německem v květnu 1945 bylo také toto hrubé násilí zlikvidováno a tím opět zjednáno naší staroslavné universitě Karlově ono význačné postavení, které jí od začátku náleží ve vzdělaném světě.

⁵⁷⁾ Posudek univ. prof. Dr. *Novotného* v »Prohlášení akademického senátu Karlovy university o projevu akademického senátu německé university« (Praha, 1930), str. 9/10.

JUDR FRANTIŠEK KOP: ZALOŽENÍ UNIVERSITY KARLOVY V PRAZE

VYDAL »ATLAS«, VYDAVATELSKÁ, NAKLADATELSKÁ A KNIHKUPECKÁ SPOLEČNOST S R. O. V PRAZE
LÉTA PÁNĚ 1945 - VYTISKLY V JAZYCÍCH ČESKÉM, RUSKÉM, ANGLICKÉM A FRANCOUZSKÉM
Č. A. T. ČESKOMORAVSKÉ AKCIOVÉ TISKAŘSKÉ A VYDAVATELSKÉ PODNIKY V PRAZE - GRAFICKÁ
ÚPRAVA A KRESBY J. NOVÁKA - SNÍMKY ŠTENCOVA GRAFICKÉHO ZÁVODU V PRAZE, SNÍMEK HLAVIC
UNIVERSITNÍCH ŽEZEL PROPŮJČILO NAKLADATELSTVÍ MAZÁČOVO - CENA BROŽ. 65 KčS, VÁZ. 85 KčS

SEMINÁRNÍ
Hist.-práv.

KNIHOVNA
oddělení